

„NIE JEST TO TEDY PEWNA/ CO LUDZIE SOBIE ZA PEWNE OSĄDZA”

Korpus diachroniczny jako narzędzie do weryfikacji
ustaleń dotyczących dawnej konstrukcji składniowej

Renata Bronikowska, IJP PAN
renata.bronikowska@ijp.pan.pl

Predykatywne użycia przymiotników w rodzaju żeńskim (PPŻ)

Nie **jest to** tedy **pewna**/ co ludzie sobie za pewne osądzą.

łącznik podmiot orzecznik

Pewna, że oczy cielesne nie obaczą Boga.

Pewna rzecz żeby wielka się szkoda zstała w górach od zalania onych wód.

Dawniejsze badania nad PPŻ

- Anna Kałkowska, **1973**, Składniowe właściwości przymiotników kwalifikujących, „Język Polski”, z. 2, s. 95-104.
- Zdzisława Krążyńska, **1978**, Z problematyki zdań jednoczłonowych w polszczyźnie XVII wieku (zdania nominalne), [w:] Problemy polskiej składni historycznej, Kraków, s.47-63.

Baza PPŻ stworzona na materiale KorBy

- Wielkość
 - 166 leksemów przymiotnikowych
 - Blisko 6,5 tys. wystąpień predykatywnych
 - 475 publikacji źródłowych
- Założenia wyodrębniania jednostek
 - DZIWNA (*dziwna, dziwniejsza, najdziwniejsza*)
 - LEKKA (*lekka, letka, lżejsza, lekciejsza, lepsza, letsza...*)
 - NIEMOŻNA (*niemożna, nie można*)
- Dodatkowe znakowanie w pliku XLS, m.in.
 - Użycia samodzielne lub z rzeczownikiem *rzecz*
 - Towarzyszenie form *jest i/* lub *to*
 - Rodzaj argumentu wymaganego przez predykat: bezokolicznik, zdanie

Ustalenia i hipotezy dawniejszych badaczy

- Krążyńska 1978
 - Najczęściej używane przymiotniki
 - Liczebność zbioru jednostek
- Kałkowska 1973
 - Częstość występowania poszczególnych typów zdań
 - Przyczyny i etapy zaniku konstrukcji

Najczęstsze samodzielnie używane PPŻ (XVII w.)

Krążyńska 1978

- Niepodobna
- Pewna
- Jawna
- Insza
- Słuszna
- Przyzwoita

Baza PPŻ

1. <u>NIEPODOBNA</u>	456
2. WIELKA (<i>co większa</i>)	364
3. <u>INSZA</u>	212
4. <u>SŁUSZNA</u>	178
5. <u>PEWNA</u>	157
6. ZŁA (<i>co gorsza</i>)	141
7. MOŻNA	104
8. DZIWNA	85
9. PODOBNA	76
10. TRUDNA	68
...	
24. PRYZWOITA	15
27. JAWNA	12

Najczęstsze określenia rzeczownika rzecz (XVII w.)

Krążyńska 1978

- Dziwna
- Jawna
- Jasna
- Niepodobna
- Pewna
- Godna
- Słuszna
- Cudowna

Baza PPŻ

• <u>NIEPODOBNA</u>	166
• <u>GODNA</u>	136
• <u>DZIWNA</u>	113
• <u>PEWNA</u>	110
• PODOBNA	77
• TRUDNA	72
• POTRZEBNA	64
• DOBRA	50
• <u>SŁUSZNA</u>	46
• POŻYTECZNA	34

Liczba wystąpień w bazie PPŻ

- 14 przymiotników - ponad 100 wystąpień
- 52 przymiotniki – ponad 10 wystąpień
- 75 przymiotników – co najmniej 2 wystąpienia
- 25 przymiotników – pojedyncze wystąpienia
- Ogółem 166 przymiotników
- Niemal brak ograniczeń znaczeniowych (wszystkie przymiotniki, które mogą odnosić się do sytuacji).

Główne typy zdań z PPŻ

I. PPŻ

[...] **nieśluszną i małągodną** na tem, co jest nietrwałego, sadzić się.

II. PPŻ+JEST

[...] **esencjalna jest** tej naszej Rzeczypospolitej, mieć Króla i dwa stany [...].

III. PPŻ+TO

[...] **to brzydka** przed Bogiem zataić i namniejszego grzechu śmiertelnego.

IV. PPŻ+JEST+TO

[...] **to przyzwoita jest** Człowiekowi, aby z najdoskonalszego lekarstwa, uczynił truciznę.

Proporcje pomiędzy różnymi typami zdań z PPŻ

Kałkowska 1974

Typ zdań	Liczba użyć	Procent
PPŻ	29	37%
PPŻ+JEST	12	15%
PPŻ+TO	27	35%
PPŻ+JEST+TO	10	13%
Wszystkie	78	100%

Baza PPŻ

Typ zdań	Liczba użyć	Procent
PPŻ	1428	57%
PPŻ+JEST	166	7%
PPŻ+TO	754	30%
PPŻ+JEST+TO	165	6%
Wszystkie	2513	100%

Różne wymagania składniowe zdań z PPŻ

PPŻ

- a) Małżonka fraszowliwego weselić wielce **przytrudna**.
- b) [...] **nie tajna** W. K. Mci, że Rzpta nasza żadną miarą bez Hetmanów [...]obejść się nie może [...].
- c) Na co Kasjus; jako **przyzwoita** Pochmurzy czoła [...].

PPŻ+TO

- a) [...] **to** Hiszpanom **przyrodzona** skutecznie dokazywać na co się zawezmą.
- b) **To najżałośniejsza**, że tego roku Kamieniec od Turczyna wzięty [...].
- c) Pszczoły — **to pewna** — gospodarstwo znaczą [...].

Proporcje między różnymi typami zdań w zależności od rodzaju argumentu wymaganego przez predykat

Typ zdania	Bezokolicznik		Zdanie	
	Liczba wystąpień	Procent całości	Liczba wystąpień	Procent całości
PPŻ	754	76%	358	37%
PPŻ+JEST	81	8%	60	6%
PPŻ+TO	114	12%	466	48%
PPŻ+JEST+TO	38	4%	93	9%
Całość	987	100%	977	100%

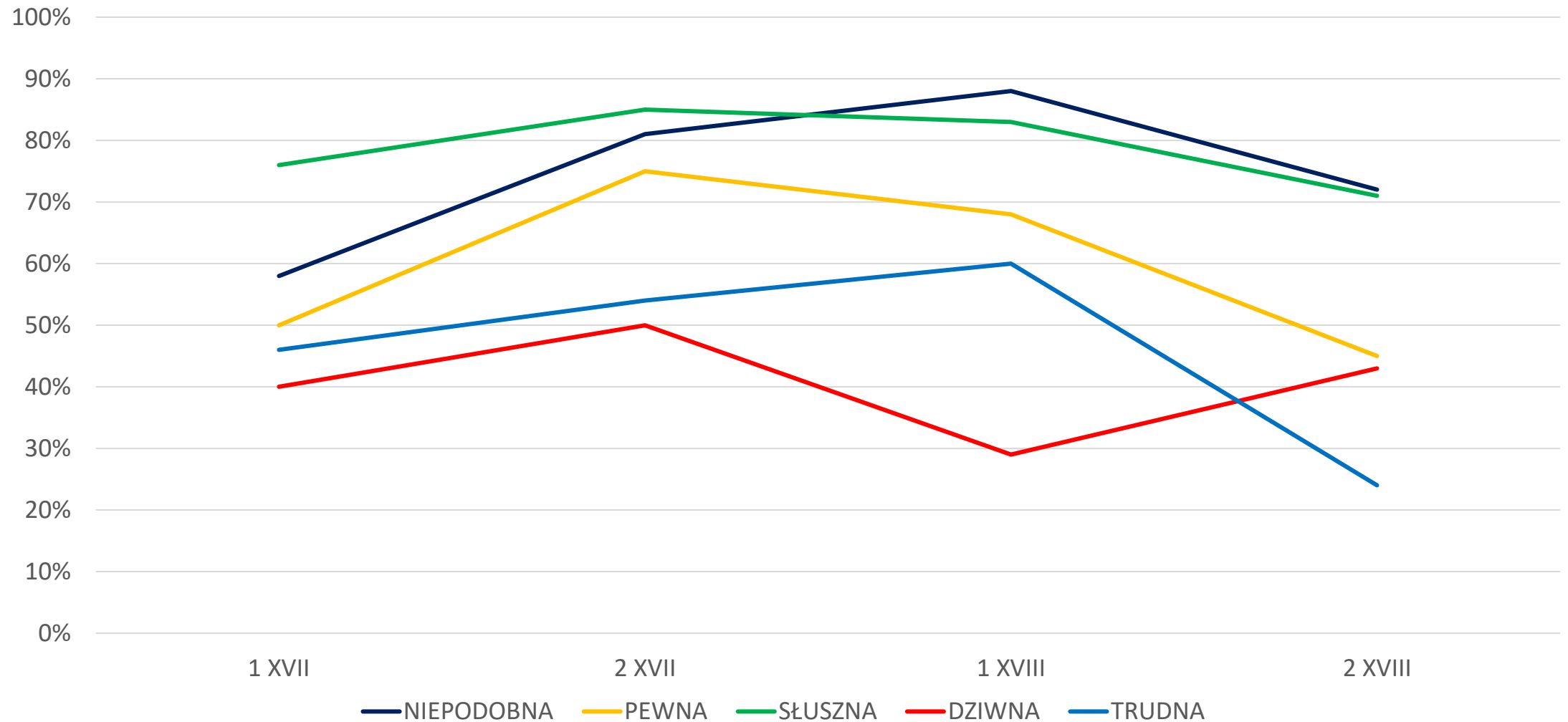
Etapy zaniku konstrukcji (Kałkowska 1973)

1. Elipsa podstawy *rzecz*
2. Rozluźnianie się w świadomości mówiących związku przymiotnika z tą podstawą
3. Poczucie niejasności i niegramatyczności zdania – forma żeńska kłóci się z rodzajem zaimka *to*
4. Zamiana formy żeńskiej na nijaką albo przysłówkę

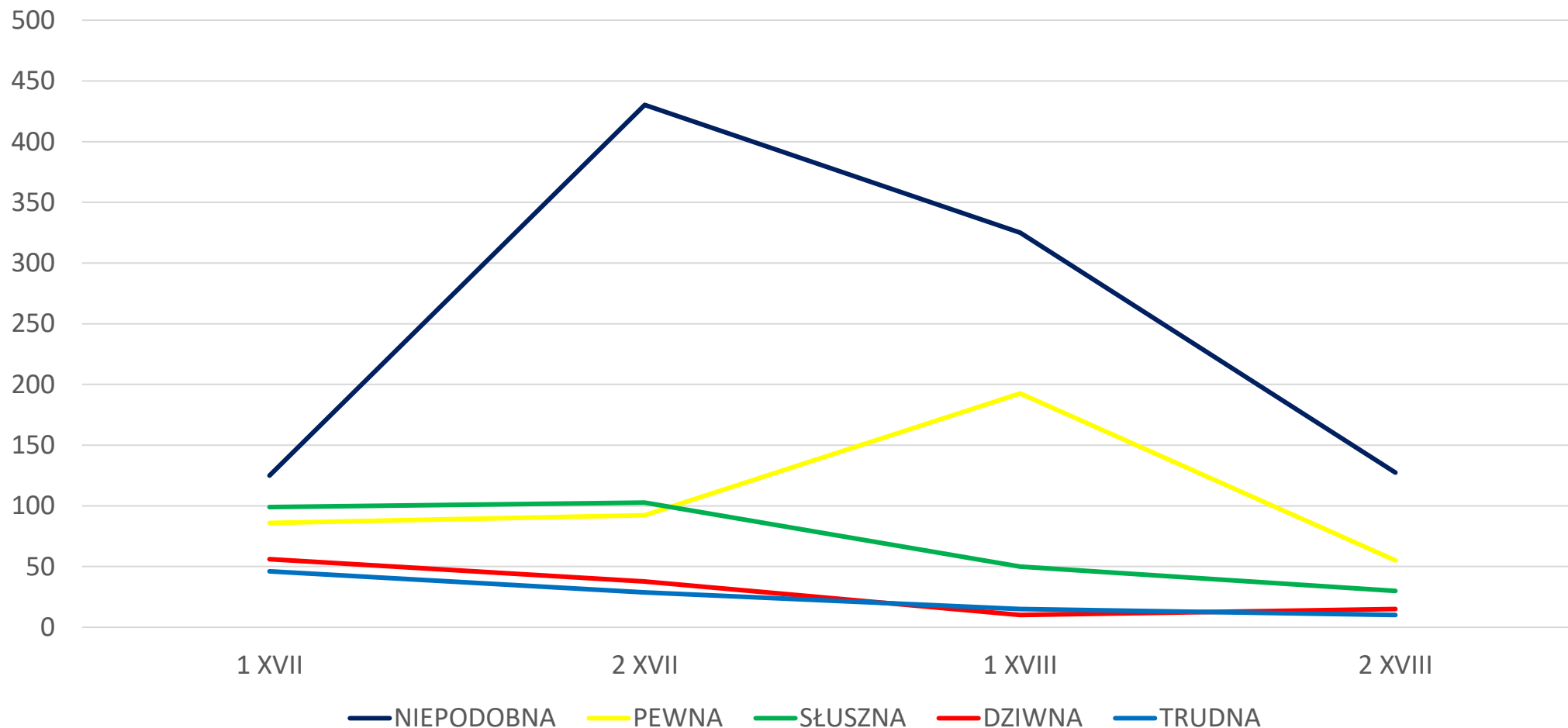
Procent samodzielnych wystąpień wybranych PPŻ

Przewaga użyć z rzeczownikiem <i>rzecz</i>		Przewaga użyć samodzielnych		Znikomy udział użyć z rzeczownikiem <i>rzecz</i>	
GODNA	14%	PEWNA	59%	MAŁA	90%
DOBRA	35%	PODOBNA	59%	ZŁA	93%
POTRZEBNA	40%	NIEPODOBNA	76%	MOŻNA	94%
DZIWNA	43%	SŁUSZNA	78%	NIEMOŻNA	96%
TRUDNA	46%	INSZA	86%	WIELKA	96%

Procent samodzielnych wystąpień wybranych PPŻ – zmiany w okresie XVII-XVIII w.

Zmiana częstości samodzielnych wystąpień wybranych PPŻ w ciągu XVII i XVIII w.

Podsumowanie - użyteczność korpusu diachronicznego w weryfikacji ustaleń na temat konstrukcji z PPŻ

- Częstość występowania poszczególnych przymiotników
- Liczebność zbioru przymiotników
- Częstość występowania różnych typów konstrukcji
- Przemiany postaci używanej konstrukcji
- Zmiany częstości występowania poszczególnych przymiotników
- ...
- Ramy czasowe
- Przyczyny zaniku
- Konstrukcje synonimiczne
- Leksykalizacja niektórych jednostek

Dziękuję za uwagę